

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Інформаційні матеріали до 10-ої річниці від початку російсько-української війни

“Наша зброя – це наша правда, а наша правда в тому, що це наша земля, це наша країна, наші діти, і ми все це будемо захищати”.

Президент України Володимир Зеленський

“Це боротьба не лише за українську демократію та територіальну цілісність, а й боротьба за демократичні цінності загалом. І тут дуже важливо відзначити, що Україна дуже мужньо бореться не тільки за свою, а й за нашу свободу”.

Президент Литви Гітанас Науседа

«Ми знаємо, що Росія готова до війни на виснаження, незалежно від того, скільки десятків тисяч своїх громадян вона втратить. Україна зробила неймовірну роботу, давши відсіч загарбнику. Вона повернула собі 50% території, захопленої Росією, і відкрила морський прохід у Чорному морі. Але потрібна більша дипломатична, економічна та військова підтримка. Немає такого світу, в якому можна дозволити Путіну перемогти. Він вважає, що Захід можна виснажити, що нам бракує стратегічного терпіння. І ми повинні довести, що він помиляється».

Міністр оборони Великої Британії Грант Шеппс

Вступ

10 років тому, в лютому 2014 року, Російська Федерація розв'язала війну проти України. Ворог окупував Автономну Республіку Крим і Севастополь, окремі райони Донецької та Луганської областей. До 24 лютого 2022 року основні події сучасної російсько-української війни з різною інтенсивністю бойових дій точилися на сході нашої країни. Хоча протистояння російській гібридній агресії та впливу в різних сферах відбувалося не тільки на лінії фронту, а й на всій території України.

Здійснивши 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення в Україну, Кремль хотів остаточно знищити військовим шляхом українську державу та ідентичність.

Цей напад завдав підступного удару міжнародному світопорядкові, створеному після Другої світової війни, підірвав стабільність не лише Європи, а й глобальної безпеки загалом.

Ключові повідомлення

Збройною агресією проти України Росія розв'язала першу в ХХІ столітті континентальну війну в Європі, підірвавши систему колективної світової безпеки, встановлену після Другої світової війни. Світ знову зіткнувся з режимом, який прагне силової ревізії кордонів і прямує до новітнього тоталітаризму. Цей режим назвали «рашизмом» для означення псевдоідеології, замішаної на поєднанні ідей фашизму й більшовизму, нацизму та євразійства, реваншизму і ксенофобії, що прикриваються «православ'ям» та «величчю російської культури».

20 лютого 2014 року розпочалася сучасна російсько-українська війна. Тоді були вперше зафіксовані перетини державного кордону України збройними силами Російської Федерації через Керченську протоку. Це зафіксовано у Постанові Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків»» від 21 квітня 2015 року № 337-VIII.

У кінці лютого 2014 року керівництво РФ скористалося тимчасовим вакуумом влади в Україні, деморалізацією силовиків і розпочало захоплення територій України.

Росія готувалася до нападу заздалегідь. Упродовж багатьох років вона здійснювала проти України інформаційну, економічну агресію, вербувала зрадників у різних ешелонах української влади, створювала і фінансувала в Україні, а особливо на Кримському півострові, потужну агентурну мережу.

Крим – перший об'єкт агресії РФ проти України. Ворог у березні 2014 року окупував АРК і Севастополь, у квітні 2014 року розпочав вторгнення в Донецькій та Луганській областях.

У 2014 році Збройні сили України, підкріплені добровольцями, зупинили просування окупації, звільнили від загарбників частину захоплених територій і до 24 лютого 2022 року основні події сучасної російсько-української війни точилися на сході нашої країни.

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну остаточно зірвало маску з агресивного путінського режиму, що 8 років прикидався «миротворцем» та «третьою стороною» у війні на сході України. Весь той час ворог поширював світом дезінформацію, брехню про «Донецьку та Луганську народні республіки», які насправді були і залишаються підконтрольними Москві окупаційними режимами в Донецькій та Луганській областях України. Путін намагався переконати світ, буцімто в Україні триває «громадянська війна».

Широкомасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року принесло війну на всю територію України. У спротиві російському агресору Український народ продемонстрував світові приклади мужності, стійкості, сміливості, кмітливості та єдності перед жорстоким ворогом, що чисельно переважає.

Російська Федерація розв'язала проти України імперіалістичну, загарбницьку й екзистенційну війну, спрямовану не лише на захоплення території, а й на знищення української державності, нашої національної ідентичності, геноцид українського народу. Російська держава й ідеологія рашизму, яку сповідує російський політикум і підтримує більшість пересічних росіян, офіційно заперечують існування українців як окремої нації, а ті, хто не погоджується з цим, підлягають фізичному знищенню.

Владімір Путін, одержимий ідеєю «збирання ісконно русских земель», прийшовши до влади, повів Росію шляхом відновлення статусу наддержави і нарощування мілітаристської потуги. Російський імперський реваншизм вбачає в РФ наступницю Російської та СРСР імперій, а колишні республіки розглядає як частини Росії, що відпали від неї, а не сусідні суверенні держави. Цей поступ до «повернення російської величі» не зупинили раніше. І це призвело до повномасштабної агресії проти України.

На тимчасово окупованих українських територіях росіяни повторюють найгірші практики нацизму – масові розстріли, депортації, знущання над цивільним населенням, пљондрування та розкрадання приватної власності, культурної спадщини, музейних колекцій. Різанина в Бучі, Ізюмі, масове знищення людей у Маріуполі стали наочним проявом геноцидної політики Москви. Звірства, воєнні злочини, ґвалтування, вчинені російськими загарбниками в Україні, шокували світ.

Не маючи спроможності перемогти на полі бою, російська держава-терорист вдається до варварських обстрілів українських міст і критичної інфраструктури. Більшість ракетних атак націлені на цивільні об'єкти.

Повномасштабний напад пришвидшив консолідацію української нації. Національна єдність стала основою успішного спротиву. Наступ військ РФ вдалося зупинити завдяки спільним зусиллям українців, які стали на захист держави в лавах Збройних сил України, Національної гвардії України, масового волонтерського руху.

Героїчний опір українців – це не лише боротьба за фізичне виживання Українського народу та свободу країни. У цій війні Україна захищає свій європейський вибір, національну ідентичність і цінності як частину європейських. Українці проливають кров за вільну, демократичну Європу.

Перемога України – запорука світової стабільності. Шляхом брутального, демонстративного порушення норм міжнародного права РФ прагне демонтувати міжнародний порядок, заснований на правилах, зруйнувати єдність демократичних країн і повернути світ в епоху імперій, сфер впливу та колоніальних воєн.

Ми вдячні союзникам за потужну військову, політичну, економічну, фінансову та гуманітарну підтримку. Втім, для остаточної перемоги Україна потребує ще консолідованішої допомоги, передусім – у військовій сфері.

Українці вистояли й довели свою спроможність перемагати російську військову агресію. Сьогодні Україна ефективно стримує її завдяки зусиллям на військовому, дипломатичному, інформаційному фронтах, а також потужній міжнародній допомозі. Ми боротимемося, доки не звільнимо від окупанта останній сантиметр української землі. Тож наше суспільство має й надалі залишатися консолідованим для перемоги над агресором і розбудови демократичної правової держави в сім'ї європейських народів.

Від 2014 року Україна веде справедливу війну за збереження незалежності, право вільного європейського та євроатлантичного вибору, за свій суверенітет і територіальну цілісність. Російський агресор тимчасово окупував окремі українські землі. Але всі вони обов'язково будуть звільнені. Україна переможе ворога й відновить територіальну цілісність.

Історична довідка

Початок війни. Окупація Криму військами РФ

(20 лютого – початок квітня 2014)

Першим об'єктом агресії Російської Федерації проти України став Крим. Задовго до його окупації Росія створила там потужну агентурну мережу, яка дестабілізувала суспільно-політичну обстановку. Операція із захоплення півострова розпочалася 20 лютого 2014 року – саме в цей день було зафіксовано перші порушення збройними силами Російської Федерації порядку перетину державного кордону України через Керченську протоку.

23 лютого в Севастополі відбувся 20-тисячний мітинг, на якому було “проголошено міським головою” громадянина Росії Чалого. 26 лютого російські спецслужби за “севастопольським сценарієм” зімітували масове невдоволення “київською владою” жителів Сімферополя та організували зібрання прихильників “русской весны” перед кримським парламентом. Однак потужний мітинг українських патріотичних сил, включаючи кримських татар, нівелював плани агресорів та зірвав їхні прагнення видати окупацію Росією Криму за результат бурхливого волевиявлення корінних мешканців півострова. Тепер у цей день – 26 лютого – на вшанування мужності й героїзму учасників мітингу в Сімферополі на підтримку територіальної цілісності України ми відзначаємо День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя (встановлений у 2020 році Указом Президента України № 58).

27 лютого 2014 року підрозділи спеціального призначення та десантних військ РФ захопили будівлі Ради міністрів і Верховної ради Автономної Республіки Крим, над якими підняли прапор РФ, а депутати Верховної ради Криму “ухвалили” рішення про проведення так званого референдуму щодо статусу півострова. Цей

псевдоплебісцит відбувся 16 березня при великій кількості озброєних російських військовослужбовців, бойкотування “референдуму” Меджлісом кримськотатарського народу.

Перед тим – 1 березня 2014 року – Рада Федерації підтримала звернення Путіна про дозвіл на застосування збройних сил РФ на території України. Регулярні російські війська та парамілітарні формування захопили засоби масової інформації, установи зв'язку, летовища, паромну переправу в Керчі, блокували українські військові частини і військово-морські бази, де перебували кораблі ВМС України. Також ворог взяв під контроль адміністративні будівлі і транспортні магістралі.

18 березня в Москві був підписаний так званий “договір про прийняття Криму до складу Росії”. 20 березня його “ратифікувала” Державна Дума РФ, а 21 березня – Рада Федерації.

Військова агресія РФ на сході України

У березні–квітні 2014 року російські спецслужби провели операцію з формування квазідержавного утворення – “Новоросії”. З цією метою інспірували антиукраїнські виступи на сході та півдні України з використанням диверсантів, професійних провокаторів, співробітників правоохоронних органів, безробітної молоді і завезених найманців з Росії та інших країн. Створені на їх основі незаконні збройні формування (НЗФ) захоплювали адміністративні будівлі, знищували українську символіку, влаштовували збройні напади на військові об'єкти. Під прикриттям “загрози вторгнення” Російська Федерація розгорнула потужне угруповання військ вздовж державного кордону України.

2 березня 2014 року Збройні Сили України були приведені в повну бойову готовність, а 17 березня в Україні оголосили часткову мобілізацію. Створювалися нові силові структури, в які масово вливалися добровольці. Багато хто записувався в них просто з Майдану. Так 13 березня створили Національну гвардію України як військово формування з правоохоронними функціями. У квітні 2014 року почалося створення у складі МВС підрозділів патрульної служби міліції особливого призначення, які також комплектувалися на добровільній основі. Всього було створено 38 таких підрозділів.

На початку збройного конфлікту на сході України РФ відправила туди кадрових військових “відпускників” та “відставників”, ветеранів кавказьких та балканських війн, інших “гарячих точок” і просто злочинців, що змішалися із завербованими місцевими жителями.

До початку квітня 2014 року російські спецслужби дестабілізували обстановку в Запорізькій, Миколаївській, Херсонській, Одеській та Дніпропетровській областях. 6 квітня 2014 року захопили будівлі обласних державних адміністрацій у Донецьку та Харкові, а в Луганську – приміщення управління СБУ разом із арсеналом стрілецької зброї. 7 квітня 2014 року колаборанти проголосили створення так званих Донецької і Харківської народних республік, а в Луганську створили “штаб Південно-східного

спротиву” та висунули вимоги щодо виходу східних регіонів зі складу України. Створення так званої Луганської народної республіки було проголошено 27 квітня.

8 квітня підрозділи спеціального призначення МВС України звільнили адміністративні приміщення в Харкові. Але в Донецькій та Луганській областях обстановка загострювалася. Терористичні групи під керівництвом російських офіцерів Гірка, Сисенка, Безлера здійснювали напади на прикордонні загони, відділки міліції та СБУ, банки, залякували та вбивали місцеве населення, захоплювали заручників. 12 квітня 2014 року поблизу Слов'янська потрапила в засідку та зазнала втрат група офіцерів СБУ та підрозділу “Альфа”. Саме тут відбувся перший бій представників сектору безпеки та оборони України з російською диверсійною групою.

14 квітня 2014 року виконувач обов'язки Президента України Олександр Турчинов увів у дію рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України”. Розпочалася антитерористична операція (АТО).

Проте сили спеціальних правоохоронних органів виявилася недостатніми. До кінця квітня 2014 року в Донецькій і Луганській областях бойовики захопили десятки об'єктів державної інфраструктури, вчинили збройні напади на підрозділи і частини українських силових структур. 24 травня ватажки “ДНР” і “ЛНР” проголосили об'єднання у конфедеративний союз “Новоросія”. Це вже було територіальною претензією на інші області півдня і сходу України.

Наприкінці травня 2014 року сили АТО повернули під контроль Добропільський, Олександрівський, Великоновосілківський, Волноваський, Мар'їнський, Володарський і Старобешівський райони Донецької області.

Водночас, для захоплення територій Донецької та Луганської областей російські окупанти намагалися витіснити українських силовиків із ключових важливих об'єктів, одним із яких був Донецький аеропорт (ДАП). Ще 18 квітня 2014 року над ним було піднято прапор так званої ДНР. “Денеєрівці” захопили майже всю його територію, українські військовослужбовці контролювали лише кілька адміністративних будівель.

26 травня 2014 року український десантний загін за підтримки авіації провів блискучу операцію з деблокування захопленого ворогом ДАПу: знищив до 100 російських окупантів, у тому числі чеченських найманців і спецпризначенців збройних сил РФ. Залишки російських окупантів покинули ДАП.

Важливим завданням було утримання аеропорту “Луганськ”. 5 травня туди перекинули зведений повітряно-десантний штурмовий загін, який потрапив в ізоляцію. На підкріплення наших бійців 14 червня спрямували додаткові підрозділи на військово-транспортному літаку Іл-76МД. Російські терористи збили його. Загинуло 40 десантників та 9 членів екіпажу.

Від початку червня 2014 року тривали операції сил АТО зі звільнення населених пунктів сходу України. 12–13 червня успішно провели операцію із прикриття ділянки державного кордону Григорівка–Червонопартизанськ (тепер – Вознесенівка) і звуження внутрішнього кола блокування по рубежу Дмитрівка–Докучаєвськ, зайняли міст через річку Сіверський Донець і плацдарм на луганському напрямку, відновили контроль над містом Маріуполем. Усього до кінця червня 2014 року відновлено контроль над 250 км українсько-російського кордону. Кризовий район ізолювали майже повністю, за винятком неприкритої ділянки державного кордону Ізварине–Сєверо–Гундорівський–Пархоменко.

17 липня 2014 року росіяни збили в Донецькій області зенітно-ракетним комплексом “Бук” пасажирський Boeing 777 авіакомпанії “Малайзійські авіалінії”, який здійснював рейс Амстердам – Куала-Лумпур. Загинули 283 пасажирів і 15 членів екіпажу.

Загалом за травень–вересень 2014 року сили АТО провели більше 40 операцій, звільнили понад дві третини окупованих територій, понад 100 населених пунктів Донецької та Луганської областей. Нам вдалося переломити ситуацію і з’явилася реальна можливість блокувати російські сили в районах Донецька, Макіївки, Горлівки, Луганська, оточити їх і поділити на окремі осередки. Тобто створилися передумови для успішного завершення збройного конфлікту на сході України.

Усвідомивши наближення краху проекту “Новоросія”, керівництво РФ у ніч з 24 на 25 серпня вдалося до введення регулярних військ в Україну. А це близько 4 тисяч солдатів та офіцерів у складі 4-х батальйонних тактичних груп, підкріплених підрозділами Сил спеціальних операцій РФ. Їхні військовослужбовці, як і під час кримських подій, не мали документів і розпізнавальних знаків на обмундируванні і військовій техніці. Вони швидко просунулись у напрямку Іловайська та Луганська. Ще кілька подібних груп перейшли кордон поблизу Новоазовська в напрямку Маріуполя.

Особливого резонансу в суспільстві набули бої під Іловайськом та вихід українських військ з оточення (24–29 серпня 2014 року). Боротьба за Іловайськ як стратегічно важливе місто тривала від початку серпня паралельно зі штурмом Савур-Могили, Антрацита і Красного Луча (тепер – Хрустальний). Українським військовим майже вдалося оволодіти містом, ключовим для перерізання комунікацій бойовиків. Однак після вторгнення регулярних російських військ українські сили в Іловайську опинилися в оточенні і чотири доби вели запеклі бої з окупантами. Для деблокування оточеного в районі Іловайська півторатисячного угруповання підготували резерв із 2 тисяч осіб. Операцію мали провести 1–2 вересня, але через потужний вогонь противника вивести українські підрозділи довелося раніше. Під гарантії безпеки з боку російської сторони для наших військових вихід призначили на ранок 29 серпня колонами двома маршрутами. Однак російські військові із засідок розстріляли одну з них. Загинуло 366 українських вояків, 429 зазнали поранень, 158 зникли безвісти, 128 (300) опинилися в полоні.

Вторгнення російських військ та події під Іловайськом змусили українську сторону погодитися на умови перемир’я за крок до перемоги над окупантами. 5 вересня було підписано Мінську тристоронню угоду (так званий Мінський протокол) і 19 вересня

Меморандум до неї. Збройне протистояння на сході України набуло рис затяжного замороженого конфлікту.

У січні 2015 року противник почав наступальні дії одночасно на Луганському, Донецькому, Дебальцівському та Маріупольському напрямках для розширення контрольованих територій.

Найважливішими операціями сил АТО на сході України у цей час стали: деблокування підрозділів ЗСУ в Донецькому аеропорту та виведення угруповання військ з-під ударів противника в районі Дебальцевого.

Щодо Донецького летовища, то противник систематично штурмував і старий, і новий термінали, наші оборонці не здавали позицій. До кінця грудня від старого терміналу майже нічого не залишилося. 13 січня 2015 року внаслідок постійних обстрілів з боку окупантів впала диспетчерська вежа ДАПу. За два дні противник штурмував новий термінал аеропорту, захопив частину території і заблокував українських десантників. 19 та 20 січня росіяни здійснили потужні підриви нового терміналу. Головні елементи його конструкції завалилися, поховавши під собою понад 50 українських героїв. 22–23 січня остання група українських бійців покинула руїни. Звитяжна оборона ДАПу тривала 242 дні та стала зразком незламності воїнів-кіборгів.

Найгостріша фаза боїв за Дебальцівський плацдарм тривала майже місяць – з 25 січня до 18 лютого 2015 року. З обох сторін у ній взяли участь тисячі бійців, сотні одиниць техніки й артилерії. У другій половині січня 2015 року російські окупанти кинули всі сили на розширення територій своїх квазідержавних утворень. Наступ планували одночасно трьома напрямками: Щастя – Трьохізбенка на Луганщині, на Дебальцеве та на Маріуполь у Донецькій області. Головним став саме так званий Дебальцівський виступ. Активний наступ на околиці Дебальцевого окупанти почали 25 січня. Штурм відбувався за участі кадрових військових РФ. На початку лютого у районі Дебальцівського виступу зосередилися 4,7 тисячі українських військових та 500 бійців МВС, Нацгвардії та СБУ. Їм протистояло близько 19 тисяч окупантів. Противник мав перевагу за всіма зразками важкого озброєння. 7 лютого після важких боїв наші частини залишили село Рідкодуб. У Логвиновому сепаратисти повідомили про повне оточення угруповання сил АТО в Дебальцевому. 12 лютого в столиці Білорусі підписали так званий “Мінськ-2”. Окупанти перекинули під Дебальцеве додаткові сили з інших напрямків. За таких умов було вирішено до 18 лютого вивести з району всі українські підрозділи. Повний вихід з Дебальцевого тривав кілька днів у бойових умовах. За весь час операції загинуло 136 українських військових і поранено 331. Після завершення відходу сили АТО зайняли нову лінію оборони по Світлодарській дузі.

15 лютого 2015 року було прийнято спільну декларацію Президентів України, Французької Республіки, Російської Федерації і Канцлера Федеративної Республіки Німеччини на підтримку Комплексу заходів з імплементації Мінських домовленостей. Мав набути чинності режим припинення вогню, а з 24 лютого – відведення важкого озброєння від лінії зіткнення. Однак ці домовленості, як і попередні, агресор підступно порушив.

2015 року в районі проведення АТО запровадили систему військово-цивільних адміністрацій як тимчасових державних органів на території Донецької та Луганської областей у складі Антитерористичного центру при СБУ.

3 вересня 2016 року російсько-українське протистояння на сході України зазнало істотних змін, пов'язаних із підписанням у Мінську 21 вересня 2016 року рішення Тристоронньої контактної групи про розведення сил і засобів воюючих сторін. Документ передбачав, відведення ворогуючих сторін із займаних позицій в обидва боки для утворення двокілометрових ділянок у ширину і в глибину – “сірої” зони. Російські окупаційні війська (сили) продовжували порушувати домовленості. Упродовж 2016–2019 років по всьому периметру району збройного конфлікту противник зосереджував зусилля на просуванні своїх підрозділів вглиб “сірої” зони, активному обстрілі позицій українських військ та веденні війни на виснаження. Системного характеру набуло використання снайперів, диверсійно-розвідувальних груп, артилерійсько-мінометних обстрілів позицій українських захисників на Луганському, Донецькому, Маріупольському напрямках.

Бойові дії на Світлодарській дузі стали головною воєнною подією 2016 року. 17–18 грудня рашисти після потужного артилерійського удару спробували прорвати лінію оборони і захопити наші позиції. Українські захисники відтіснили противника із зайнятих ним позицій на південь від селища Луганського. У перші дні січня 2017-го сили АТО в районі Світлодарської дуги розвинули успіх і зайняли низку важливих об'єктів. 19 січня підійшли майже впритул до Вуглегірська і Дебальцевого, контроль над якими (за “Мінськом-1”) мав належати українській стороні.

Наприкінці 2016 року загострилася ситуація також на донецькому напрямку. В епіцентрі опинилася Авдіївка, яка за Мінськими угодами від 2014 і 2015 років залишалася під контролем України. Проте російське командування брутально порушило угоди і щодо цього району, і по всьому фронту. Поняття “авдіївська промзона” стало символом жорстоких боїв 2017–2019-х. Такою вона залишається і в 2023–2024 роках.

30 квітня 2018 року було завершено антитерористичну операцію та розпочато Операцію Об'єднаних сил (згідно із наказом Верховного Головнокомандувача Збройних сил України “Про початок операції Об'єднаних сил із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей”).

У другій половині 2018 року Україна перебувала у новій дестабілізаційній фазі гібридної війни. Проте 25 листопада відбувся черговий акт збройної агресії з боку РФ у районі Керченської протоки проти кораблів Військово-Морських сил України, які здійснювали плановий перехід із порту Одеси до Маріуполя. Наступного дня Верховна Рада України прийняла Закон “Про затвердження Указу Президента України “Про введення воєнного стану в Україні”, яким запроваджено воєнний стан на 30 діб у 10 областях та внутрішніх водах України Азово-Керченської акваторії.

Підготовка до широкомасштабного вторгнення (грудень 2021 року – 23 лютого 2022 року). Російська Федерація нарощувала військові витрати, що зрештою у 2021 році

сягнули 4,1% ВВП; провела спільні військові навчання на території Республіки Білорусь: “Запад–2021” у вересні і “Союзная решимость–2022” 10–20 лютого, під приводом проведення яких Росія фактично перекрыла Україні Чорне та Азовське моря.

У цей самий час відбувалося й ідеологічне накачування населення РФ. 12 липня 2021-го Володимир Путін опублікував псевдоісторичне есе “Про історичну єдність росіян та українців” (у тому числі українською мовою), 20 листопада экс-радник президента РФ Сурков оприлюднив статтю, в якій закликав нападати на Україну, аби “експортувати хаос” із Росії на території, що її оточують, а в лютому 2022-го вийшла стаття заступника секретаря радбезу РФ Мєдведева “Чому безглузді контакти із нинішнім українським керівництвом”. В європейських та американських ЗМІ виходили публікації із попередженнями про загрозове збільшення кількості російських військ поблизу українських кордонів і можливий напад РФ.

Та найбільш промовистими рішеннями з боку РФ цього етапу було підписання Путіним 22 лютого 2022-го указу про визнання незалежності окремих районів Донецької та Луганської областей із наказом ввести туди російські війська; надання радою федерації згоди Путіну на використання збройних сил за кордоном і звернення ватажків незаконних збройних формувань наступного дня до РФ з проханням ввести війська на територію окремих районів Донецької та Луганської областей.

Україна на цьому етапі здійснювала заходи задля підготовки держави до відсічі збройної агресії – ухвалювала рішення і приймала стратегічні документи щодо зміцнення обороноздатності, оперативного розгортання Сил оборони, збільшення призначень на сферу безпеки та оборони, проводила військові навчання, активно здійснювала дипломатичні контакти із західними партнерами щодо підтримки України у стримуванні агресора. Наприклад, 19 лютого 2022 року Президент України взяв участь у Мюнхенській безпековій конференції в Берліні, де закликав учасників Будапештського меморандуму перейти від політики умиротворення до забезпечення гарантій безпеки та миру. 23 лютого Європейський Союз нарешті ухвалив перший пакет санкцій проти РФ.

У цей самий день командування ЗСУ віддало розпорядження всім командирам угруповань провести оперативне розгортання, вивести частини та підрозділи у райони бойового призначення, перемістити з основних баз літаки та гелікоптери.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року і відсіч широкомасштабній агресії

24 лютого 2022 року РФ розпочала нову фазу активних бойових дій проти України – повномасштабне вторгнення.

Якщо раніше воєнні дії відбувалися на єдиному театрі воєнних дій – у Східній операційній зоні в межах Донецької та Луганської областей, то з початком повномасштабного вторгнення відразу сформувалося декілька операційних зон:

Північно-Західна в межах північної частини Житомирської, Київської, Чернігівської та частини Сумської областей; Східна в межах північної частини Харківської, Донецької та Луганської областей; Південно-Західна в межах південної частини Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей.

Перша стратегічна оборонна операція (24 лютого – квітень 2022 року)

24 лютого 2022 року близько 4-ї години президент РФ Володимир Путін оголосив про початок «спеціальної воєнної операції», метою якої він назвав «демілітаризацію і денацифікацію України». За кілька хвилин російські ракети атакували українські аеродроми та військові об'єкти по всій Україні, почалося відкрите збройне вторгнення росіян із території Білорусі та тимчасово окупованого Криму. Російсько-українська війна, розпочата РФ у 2014-му, перейшла в нову гостру фазу.

Ворог планував висадити десант на Гостомельський аеродром і блискавично захопити Київ за підтримки важкої бронетехніки й артилерії, які зайшли через Чорнобильську зону. Він вважав, що після цього блицкригу українська влада капітулює. Паралельно ворог завдав удари з півночі по Чернігову, Сумах і Харкову, а з півдня – по Одесі, Миколаєву, Херсону і Маріуполю.

В Україні розпочалася мобілізація до складу Сил оборони, в кожній області створювалися бригади територіальної оборони. Проте військової техніки та боєприпасів катастрофічно бракувало.

Битва за Київ (24 лютого – 1 квітня 2022 року) стала знаковим епізодом першої стратегічної операції Сил оборони України. Ворожий наступ на столицю відбувся колонами бронетехніки з трьох напрямків, аби стрімко прорватися до урядового кварталу та зайняти його. Стійкий опір ЗСУ зірвав ці наміри. Ворожі війська закріпилися на лінії Макарів–Гореничі–Буча–Демидів. Проте через безрезультатність спроб прорватися до Києва вже наприкінці березня командування РФ вирішило вивести війська з Київської області. Відбиваючи наступ противника, підрозділи Сил оборони змогли зупинити його просування на всіх напрямках.

Епізодами битви за Київ стали:

– бої за Ірпінь, Ворзель, Бучу, Гостомель. Застосування реактивної, ствольної артилерії, танків, стрілецького озброєння призвело до великих жертв серед цивільних. Одночасно рашисти масово проводили серед місцевих так звані зачистки. Тіла численних жертв ховали у братських могилах. З 19 березня підрозділи Сил оборони України перейшли до контрнаступу. Ворог почав відступати;

– бої за аеропорт «Антонов» у Гостомелі. За задумом ворогів він мав відкрити їм шлях на Київ, а також забезпечити швидке та безперешкодне перекидання озброєння, військової техніки й особового складу засобами транспортної авіації. Спершу російські вертольоти й висаджували тактичний повітряний десант, але підрозділи НГУ відбили наступ. Через день російські війська повторили атаку. У ході

бою суттєво пошкодили злітно-посадкову смугу, що унеможливило розвантаження основних сил противника на летовищі. На цьому ж аеродромі перебував на ремонті флагман української авіації – легендарний Ан-225 «Мрія». Внаслідок масованих обстрілів цей літак-символ згорів.

Бої за Маріуполь. Облогу міста противник розпочав 28 лютого 2022 року, підійшовши одночасно із заходу частинами, які прорвалися з тимчасово окупованого

Криму та окупували Бердянськ, і сходу від лінії розмежування з ОРДЛО. Сили оборони України відступили до міста й вели кругову оборону попри суттєву чисельну та вогневу перевагу ворога. Для підтримки оборони ГУР МО в березні-квітні здійснило 7 операцій з доставки гелікоптерами підкріплень, боєприпасів, медикаментів та евакуації поранених. Проте до 1 квітня окупанти оточили Маріуполь і почали просуватися до центру. 11 квітня група українських оборонців під командуванням підполковника Олега Грудзевича здійснила прорив із міста, пододала 175 кілометрів тилами ворога й вирвалася з оточення. Від 21 квітня єдиним опорним пунктом Сил оборони України в Маріуполі лишився металургійний комбінат «Азовсталь». Тримаючи там оборону до 20 травня, наші герої відтягували найбоєздатніші ворожі підрозділи від інших напрямків.

Знищення десантних кораблів. 24 березня 2022 року в порту Бердянська Сили оборони України ударом з комплексу «Точка-У» знищили великий десантний корабель «Саратов» і суттєво пошкодили великі десантні кораблі «Цезарь Куников» і «Новочеркасск». 13 квітня ВМС ЗСУ вразили ракетами Р-360 «Нептун» ракетний крейсер «Москва». 14 квітня флагман ЧФ РФ затонув. Ці операції дали змогу нашим Силам оборони планувати відновлення контролю над островом Зміїним.

Друга стратегічна оборонна операція (травень – серпень 2022 року)

Після провалу первинного задуму щодо швидкого прориву та захоплення України, противник перегрупував війська і зосередив зусилля на захопленні Луганської області.

Сили оборони України перейшли до стабілізаційних заходів, а ведення бойових дій звузилося до двох операційних зон – Східної та Південно-Західної.

Серед знакових тактичних епізодів цього етапу – бої за Сєвєродонецьк – Лисичанськ. 8 травня ворог загарбав Попасну, 12 травня – Рубіжне, 24 травня – Світлодарськ. У цей самий час окупанти намагалися форсувати річку Сіверський Донець для створення оперативного плацдарму на правобережжі ріки та виходу в тил угрупованню Сил оборони України в агломерації Сєвєродонецьк–Лисичанськ.

Противник застосовував тактику зосереджених довготривалих артилерійських обстрілів, які призводили до повного руйнування населених пунктів. Відтак їх оборона втрачала доцільність. Через це і для уникнення оточення підрозділи Сил оборони України 22 червня вийшли із Сєвєродонецька, а на початку липня – з

Лисичанська. Стійкість українських оборонців суттєво виснажила загарбників – вони зазнали численних втрат і вичерпали резерви, знизили інтенсивність наступу на інших напрямках. Форсування Сіверського Дінця українські захисники також зірвали.

На цьому етапі варто згадати й бойові дії на Лиманському, Авдіївському та Новопавлівському напрямках, а також відновлення контролю над островом Зміїний. Це унеможливило присутність кораблів Чорноморського флоту РФ у північно-західній частині Чорного моря і висадку тактичного морського десанту в Одеській області; дало змогу розблокувати українські морські порти для виконання «зернової угоди».

Стратегічні наступальні операції (вересень – грудень 2022 року)

Через активні наступальні дії Сил оборони України ворог втратив ініціативу та змушений був вживати радикальних заходів задля збереження свого положення і впливу на окупованих територіях. Зусилля військово-політичного керівництва України були спрямовані на забезпечення умов для звільнення тимчасово окупованих територій і продовження наступальної операції.

Харківська наступальна операція. Противник продовжив наступальні та штурмові дії в Донецькому операційному районі. Окремі підрозділи перекинув на Херсонський напрямок. Це дало змогу Силам оборони України 5 вересня розпочати наступальну операцію в Харківській області. Заскочені зненацька ворожі підрозділи були розгромлені та дезорієнтовані. Лише в середині жовтня ворог закріпився на рубежі Сватове – Кременна. Українці звільнили до 500 населених пунктів, серед них – міста Ізюм, Балаклія, Куп'янськ.

Херсонська наступальна операція. З 29 серпня до 23 вересня українські війська вийшли на адміністративний кордон з Херсонською та Дніпропетровською областями й розпочали створювати плацдарм для просування. В листопаді підрозділи Сил оборони України вийшли на правий берег річки Дніпро, рашисти ж, щоб хоч якось зберегти живу силу, відійшли на лівобережжя. Завдяки успішному проведенню цієї операції Україна звільнила від загарбника Херсон і ще понад 200 населених пунктів.

Третя стратегічна оборонна операція

Успішні дії Сил оборони України змусили російське керівництво провести часткову мобілізацію, масово залучити до бойових підрозділів в'язнів, прискорити переведення економіки на військові рейки. Ворогу вдалося збільшити чисельність своїх військ і посилити тиск на українські позиції у Східній операційній зоні. Наші війська перейшли до стратегічної оборони, стримуючи ворога на Куп'янському, Лиманському, Бахмутському, Авдіївському та Новопавлівському напрямках. Тривають оборонні битви за Бахмут, Вугледар, Білогорівку, Павлівку. Завдаючи значних втрат ворогу в живій силі та техніці, виснажуючи резерви та підриваючи його наступальний потенціал.

За 2 роки великої війни від початку повномасштабного вторгнення Сили оборони України зірвали всі плани російських агресорів, змусивши їх відмовитись від загарбання Києва, висадки морського десанту в Одеській області та виходу до Придністров'я. Тепер зусилля Російської Федерації зосереджені на захопленні Донецької та Луганської областей і утриманні тимчасово окупованих частин Херсонської і Запорізької областей.

Беззаперечним успіхом України у 2023 році стало усунення домінування Чорноморського флоту РФ на морі. Завдяки вдалим атакам наші спеціальні підрозділи потопили протидиверсійний катер «Суворовець», десантні катери «Акула», «Серна» і великий десантний корабель «Новочеркаськ», ще два такого ж класу – «Оленегорський горняк» і «Мінськ» – вивели з ладу, також пошкодили – патрульні корвети «Павло Державін», «Сергій Котов», середній розвідувальний корабель «Іван Хурс», малий ракетний корвет «Аскольд», протимінний розвідувальний корабель «Володимир Козицький», уперше за час війни – підводний човен «Ростов-на-Дону» та інші морські цілі. 31 січня вже 2024 року воїни підрозділу Group 13 ГУР Міноборони знищили з допомогою морських дронів ракетний бойовий корабель «Івановець».

На Сіверському та Слобожанському напрямках противник зберігає військову присутність у прикордонних районах, проводить активну диверсійну діяльність з метою недопущення перекидання наших військ на загрозливі напрямки, нарощує щільність мінно-вибухових загороджень вздовж державного кордону в Белгородській області.

Від постійного артилерійського вогню потерпає цивільне населення Чернігівської, Сумської, Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської, Херсонської та Миколаївської областей. Утім, Російська Федерація продовжує терористичні ракетні та авіаційні удари не тільки по військових, а й по цивільних об'єктах на всій території нашої держави.

Трагічна статистика російської агресії

Організація Об'єднаних Націй визнала війну РФ проти України найсерйознішим збройним конфліктом в Європі від часів Другої світової війни.

Від 24 лютого 2022 року в Україні загинуло 9 тисяч 700 цивільних, ще 11 тисяч дістали поранень, майже 7 тисяч зникли безвісти. Нині за кордоном шукають прихистку 6,3 мільйона українських біженців, за даними ООН.

Щодо дітей, то 523 неповнолітніх загинули, 1217 поранено, 2169 зникли безвісти; із 19546 депортованих у РФ повернути вдалося 388. Це – дані Національної поліції станом на початок лютого 2024 року.

За оцінками ООН, майже дві третини українських дітей були змушені покинути свої домівки, деякі – без дорослих. Півтора мільйона дітей перебувають під загрозою посттравматичного стресу та інших психічних розладів. Росія викрала майже 20

тисяч маленьких українців. Із них на батьківщину вдалося повернути тільки близько 400.

Всесвітня організація охорони здоров'я зареєструвала в Україні від 24 лютого 2022 року до початку лютого 2024-го 1552 атак на заклади охорони здоров'я. Під обстрілами опинилися сховища медикаментів, устаткування, склади та транспорт, зокрема машини швидкої допомоги. Ці напади забрали життя щонайменше 112 осіб, зокрема медичних працівників і пацієнтів; ще більше людей отримали поранення.

За час повномасштабного вторгнення зафіксовано понад три з половиною тисяч російських злочинів проти довілля, які завдали збитків на суму понад 2 трильйони гривень. Сотні тисяч квадратних кілометрів землі потенційно забруднені мінами та снарядами. Такі дані оприлюднив Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль.

За інформацією Національної поліції України, від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну слідчі Національної поліції України розпочали 112 703 кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України злочинів військовослужбовцями збройних сил РФ та їхніми пособниками. З них: понад 98 тисяч – за порушення законів та звичаїв війни, більше 9 тисяч – за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, понад 3 з половиною тисячі – за колабораційну діяльність, 86 – за фактами вчинення військовими РФ сексуального насильства та інші. На деокупованих територіях співробітники Нацполіції виявили 88 місць неволі та катівень, де росіяни незаконно утримували і катували людей: у Харківській області – 28; у Запорізькій – 26; Херсонській – 18; Донецькій і Київській – по 5; Сумській і Миколаївській – по 2; Чернігівській – 3.

За даними Міністерства культури та інформаційної політики, за період з 24 лютого 2022 року до 25 січня 2024 року РФ зруйнувала або пошкодила 902 об'єкти культурної спадщини, з них 124 пам'ятки національного значення, 708 – місцевого значення, 70 – щойно виявлених. Пам'ятки архітектури складають 285 об'єктів, архітектури та містобудування – 269, історії – 213, архітектури, історії – 33, монументального мистецтва – 19, містобудування, монументального мистецтва – 17, археології – 18, архітектури та містобудування, історії – 38, містобудування – 5, науки і техніки – 2, садово-паркового мистецтва – 1, архітектури та містобудування, монументального мистецтва – 1, архітектури, монументального мистецтва – 1. Пам'ятки культурної спадщини пошкоджені або зруйновані у 17 областях, найбільше – в Харківській, Одеській та Донецькій областях.

За інформацією Міністерства освіти та науки, руйнувань від бомбардувань та обстрілів зазнали 3798 закладів освіти, 365 з них знищені повністю.

Тематичні ресурси і матеріали Українського інституту національної пам'яті

Інформаційні матеріали:

«Вистояли – переможемо!» – до річниці повномасштабного вторгнення РФ в Україну, які містять ключові повідомлення, історичну довідку, переліки тематичних

матеріалів і деяких фільмів і пісень українських виконавців про сучасну російсько-українську війну, а також відповідну [презентацію](#).

[Визволені регіони: матеріали до річниці деокупації](#), які в різних форматах (історична довідка, доповнена фотографіями, історична карусель, відеоролик) розкривають головні епізоди битв за звільнення від російського окупанта населених пунктів Київщини, Житомирщини, Чернігівщини, Сумщини, Херсона, острова Зміїного, Харківщини та Миколаївщини.

[До 5-річчя від початку збройної агресії Російської Федерації проти України](#) – про історичний контекст війни; ключові повідомлення; хронологію початку війни; нормативно-правові акти України стосовно збройної агресії РФ; міжнародні правові акти, ухвалені у відповідь на російську агресію проти України; термінологічний словник; як говорити правильно; спогади учасників.

[«Вертаємо своє»](#) – до 5-річчя звільнення від російської окупації міст східної України.

[Інтерактивна карта](#) повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Систематизує інформацію про перебіг російсько-української війни після повномасштабного вторгнення РФ в Україну та її наслідки в регіональному вимірі. Ресурс створений і наповнюється командою фахівців Української жіночої варти та Українського інституту національної пам'яті.

Виставкові проєкти:

[«Україна. Війна в Європі»](#) – про історичні передумови сучасного російсько-українського протистояння, різні аспекти поточної фази війни після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року, а також героїчний спротив українського народу, який тримає Україну в фокусі європейського інтересу.

[«Кожен із нас – воїн»](#) – спільний проєкт Сил територіальної оборони Збройних сил України та Українського інституту національної пам'яті про історичну тяглість національного спротиву українців, а також про сучасних захисників України – бійців територіальної оборони.

[«Рашизм – це...»](#) створена спільно Українським інститутом національної пам'яті, Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, а також Національним меморіальним комплексом Героїв Небесної Сотні – Музеєм Революції Гідності. Розкриває зміст та характерні риси квазіідеології – рашизму: культ «скреп» і культ вождя, імперський реваншизм і «победобесіє», агресивна пропаганда та ксенофобія, розповідає про злочини, які здійснюють рашисти.

[«Стерті з лиця землі»](#) містить фото населених пунктів, перетворених російською армією на пустку і руїну, на Луганщині, Донеччині, Слобожанщині та Півдні України. У виставці використана інформація та відеоматеріали, надані Інститутом

Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, Луганською, Донецькою, Миколаївською, Херсонською та Харківською обласними військовими адміністраціями, доповнені QR-кодами з посиланням на короткі відео знищених сіл і міст України, які додатково візуалізують весь жах та морок випаленої ворогом землі.

Фотовиставка «Героїчна оборона Донецького аеропорту (2014-2015)» – 9 банерів, які представляють близько 50 фотографій, зроблених «кіборгом» Русланом Боровиком, а також цитати-спогади захисника аеропорту Дмитра Вербича, що увійшли до його нової книжки «Точка неповернення». Кожен фотостенд показує перебування «кіборгів» у ДАПі з різних боків: умови, в яких знаходилися наші вояки, їхній побут і дозвілля, аеропорт зсередини, позиції, понівечені російськими солдатами будинки місцевих жителів, моменти відчаю і радості, а також обличчя тих, хто боровив свою землю.

Фотовиставка «Вертаємо своє» до 5-річчя звільнення міст сходу України – спільний проєкт Інституту та Укрінформу. У виставці використано 16 фотографій кореспондентів агенції, які розповідають про життя п'яти міст сходу України – Маріуполя, Слов'янська, Краматорська, Бахмута, Мар'їнки, що звільнених у 2014 році українськими військовими від окупації російськими найманцями. На світлинах представлена техніка та спорядження української армії на початку війни, зруйновані російськими бойовиками будинки в деокупованих містах та знищені українськими військовими позиції найманців. А, головне, обличчя військових, які звільняли українські міста Донеччини і Луганщини, захищаючи територіальну цілісність України. Ця виставка розповідає про героїзм і перемоги українських вояків.

«Донбас: переПРОчитання образу», яка спростовує російські і радянські міфи про особливий статус Донбасу як окремого антиукраїнського регіону. Це – спільний проєкт Інституту та Національного музею історії України.

Інфографіка «Чому українці та росіяни історично – не «братні народи». Проєкт Міністерства культури та інформаційної політики й Українського інституту національної пам'яті містить 9 банерів. Наприклад, Україна та Росія розвивалися за різних історичних умов, мали впливи різних сусідів; Україна – не «молодший брат»; Україна – європейська країна.

Рубрики на сторінках Інституту в соціальних мережах (фейсбук, твіттер, інстаграм, телеграм-канал «Історія та пам'ять»): «Героїчні історії російсько-української війни» (#fightforukraine), «Росія вбиває» (#росія_вбиває), «Росія знищує українську культуру спадщину» (#russiaruinsculture), «Загублене дитинство».

Патрони ЗСУ – рубрика на сторінках Інституту в соціальних мережах (фейсбук, інстаграм, телеграм-канал «Історія та пам'ять») під хештегом #ПатрониЗСУ представляє постаті, чиї імена мають у назвах бригади Збройних сил України.

Російсько-українська війна: історичний контекст – розділ, де зібрано відеолекції, інфографіки, розлогі статті про різні аспекти в різні часи зазіхань Росії на українські

землі, ресурси, історію. Інформація в цій рубриці постійно оновлюється відповідно до актуальних проблем.

[Серія банерів про перший рік війни](#) (у серії використані фото: Міністерство оборони України, Генштаб ЗСУ, Timothy Fadek, Christopher Occhicone, Dan Kitwood, Віктор Боринець, Salwan Georges, Thomas Peter, Гліб Гаранич, REUTERS).

Відеоматеріали:

Освітній проєкт [«Діалоги про війну»](#) – чотири 10-хвилинні відеорозмови учениці з ветеранами сучасної російсько-української війни на теми: «Що таке війна?», «Чому Росія прагне захопити Україну?», «Що таке сучасна російсько-українська війна?», «Повномасштабне вторгнення», а також методичні рекомендації.

Проєкт [«Діалоги про війну. Повномасштабне вторгнення»](#) – відеорозмова школярки з військовослужбовцем про передумови та перебіг повномасштабного вторгнення РФ в Україну, відсіч агресії, інформаційний захист.

Серія короткометражних документальних фільмів [«Жінки, які загинули за Україну»](#) – це проєкт Жіночого ветеранського руху за підтримки Інституту.

[Цикл «Нескорені»](#) – три короткі ролики, в яких про воїнів Української повстанської армії розповідають їхні нащадки, котрі нині на передовій боронять Україну від російської агресії.

[«Історії місць війни»](#) – відеофіксація спогадів людей, які пережили окупацію населених пунктів Київської області і стали свідками воєнних злочинів.

[Фільм-реквієм «Імена на стінах»](#) – документальний мініфільм про історію 11-річної Валерії Прокопенко та її односельчан із села Ягідного на Чернігівщині. В лютому–березні 2022 року вони пережили жахиття російської окупації.

[«Свідчення про війну»](#) – інтерв'ю з мешканцями Городнянської громади та міста Чернігова, що пережили окупацію та облогу. Проєкт реалізовується Інститутом спільно із миротворчою організацією ПАКС (РАХ)–Нідерланди, Українським центром «Простір Гідності», ГО «Центр Доброчин» в межах програми «Зміцнення соціальної згуртованості та заснування суспільного договору у постраждалій від війни Чернігівській області».

На основі спогадів було також створено вуличну виставку і [брошуру](#) із фрагментами 25 свідчень.

Видання Інституту:

Брошура «2014: початок російсько-української війни» – проєкт на основі інформаційних матеріалів Інституту до 5-річчя від початку збройної агресії Російської Федерації проти України. Містить два нарративні напрями: історичний контекст і передумови російської агресії 2014 року; хронологія початку російсько-української війни, від окупації Криму до підписання Мінської угоди.

«Без ротації»;

«Воїни Дніпра: цінності, мотивації, смисли»;

«Дівчата зрізають коси». Книга про жінок на війні;

«Дівчата зрізають коси» англійською мовою / «Girls cutting their locks»;

«Волонтери: Сила небайдужих»;

«Капелани. На службі Богу і Україні»;

«Люди «сірої зони»: свідки російської анексії Криму 2014 року»;

«Люди сірої зони» англійською мовою / People of «The grey zone»;

«Усна історія російсько-української війни».

Над матеріалами працювали: *Олена Охрімчук, Ганна Байкеніч, Володимир Тилищак*

Рецензент: *Василь Павлов*